

գրիստոնէական գիտութիւնը պարսկական-
նին հետ յարաբերութեան մէջ գտնուած
էր կամ անոր ընդդիմադրած էր:

Վարդան Անգիին խիստ շահագրգիռ
երգը Աստուածութեան կուսաց վրայ (Եզե-
կիէլ մարգարէին տեսած կառքը) իրեքկորդ
կոշմանը մէջ, յետ հռչակելու այս կառքը
իբր օրինակ և ընդունարան պարզ և անըն-
նելի էութեան և իմացականութեան՝ որուն
հաղորդ են ամէն բանաւոր էակներ, իմաս-
տասէր բանաստեղծը խօսքը կը վերջացնէ
աղօթելով ի նպաստ քառազօր (այսինքն
հանրական) զօրութեան, որպէս զի կարենայ
բոլորովին կերպարանակից ըլլալ նախնա-
կոն Տիողարին միշտ և յաւիտեան⁽¹⁾:

Այս ամենուն մէջ չկայ հաւատոյ հա-
կառակ բան մը. և յիշատի միթէ ճշմարիտ
չէ՞՝ Թէ կանխաւ ամէն իրաց տեսակները
ձանին մէջ գոյութիւն ունին, և մարդն ալ
նախասահմանուած էր առ բարին:

Խնդիրն աւելի աղօթքին բանաձևին մէջ
կը կայանայ, որ իսկապէս պղատոնա-
կան է և ըստ մեզի յարգի յիշատակարան
մ'է և նշան մատենագրութեան մը՝ որ
մինչև միջին դարուն կէտ շարունակեց, և
այնուհետև ծառայեր է իբր անցքի կամուրջ
պատկերներու և գաղափարներու՝ որոնք
փոխանակուեցան ալ և ալ մշակոյթի շրջ-
ջանակներուն մէջ, որոնք իրարմէ տար-
բեր էին և գուցէ ոխերիմ ալ, բայց միշտ
իրարու սահմանակից:

Ի տօնի իշխանացն

Սահակայ և Համադասկայ

Տոքթ. ԱՄՍՈՑ ԾԱՆՈՒԼԻ

Ուսուցչ. Յոյմ և Լատին լեզուաց

«Foscarini» Արք. Լիկէոնիմ

Թրգմ. Հ. Ե. ՍԵՐՈԿՆՍԵԱ

(1) Անցի վարդանայ վարդապետի Երզնկէի վասն
կուսաց Աստուածութեան ներքոյ - ապ. Հ. Բ. Սարգիս-
տեան Վրդ. Ս. Ղազար, 1919 թ. 10.

ՀԱՅԿԱԲԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԻ ՅԻՍՈՒՍԵԱՆ

(Շար. տես 299)

ԱՊՐԵՆԻ Թէ ո՞վ էր Յակօր վարդապետս
այս Յիսուսեան, յնաւ նա յառաջնում
աւուր Նոյնմերին, 1656 ամի Տեառն ի
Բար լը դուկ (Bar-le-Duc) քաղաքի Գաղ-
ղոյ, և յերկրորդում աւուր Հոկտեմբերին
1673 ամի, եմուտ ի Կարգ. Յիսուսեան
կրօնաւորաց: Յամին 1688 հրաման ստա-
ցաւ գնալ ի Ջինաստան առաքելութեամբ՝
եթէ սակայն ջանք այլոց Յիսուսեանց
հասանել յայն աշխարհ ի դերև ելեալ
էին: Ի 25 աւուր Սեպտեմբերին նոյն
ամի՝ եմուտ Յակօր Վիլլօտ ի նաւ ի Մար-
սելլ, դէմ եղեալ գնալ ի Տրապիզոն ընդ
ճանապարհ Կոստանդնուպօլսոյ, և անցա-
նելով ընդ Երզրում (Կարին) եհաս յերևան
ի 6 Յունուարին յաշորդ 1689 տարուին:
Գնաց անտի ի Գանձակ և յսկզբան մարտի
ի Շամախի, ուր Յիսուսեանք յերկու ամաց
հետէ հաստատեալ էին դպրոց մի, որպէս
և յայլ տեղիս ի Հայս: Յընթացս դեգեր-
մանն անդ ի Շամախի՝ որ տեհաց զամիսս
հինգ՝ գնետ եղև Յակօր վարդապետ ուս-
ման Հայ, Տաճիկ և Պարսիկ լեզուաց, և
անցանելով ընդ Կուր և Երասխ՝ յուղի ան-
կաւ գնալ ի Պարսկաստան, և ընդ ճա-
նապարհ Արտավիշաւ, Սուլթաննայ, Սա-
վայի և Քաղանայ ժամանեցաւ յԱսպահան
մայրաքաղաք Պարսից՝ զայնու ժամանակաւ
ի 16 Հոկտեմբերին նոյն ամի: Չկարա-
ցեալ ի ձեռս բերել զհրամանագիր գնալոյ
ի Ջինաստան ի պատճառս մահուան դեռ-
պանին Լեհաց յԱսպահան՝ հարկեցաւ Յա-
կօր Վիլլօտ դառնալ յԵրոպա յամին 1690
ընդ ճանապարհ Երևանայ, Կարնոյ
և Տրապիզոնի: Այլ սակայն Յակօր Վիլլօտ
չկարէր բնաւ հանգիստ մնալ, ուստի գզնի
վեց ամաց յուղի անկաւ՝ գնալ վերստին
ի Պարսկաստան, և յետ բազում դժուա-
րութեանց զճանապարհայն՝ եհաս անփորձ
ի մայրաքաղաք յԱսպահան՝ յամին 1696:
Քանիցս ջանացաւ հասանել ի Ջինաստան,
այլ որքան ջանացաւ՝ սակաւ օգտեցաւ,

ուստի ստիպեալ դարձաւ վերստին յԱսպահան և անդ ֆեսց զամս երկրորդական ի վանս Յիսուսեանց, որ ի մերն Նոր-Ջուղա, և ուսաւ լաւապէս զՀայ լեզուն։ Յամին 1708 մեկնեցաւ Յակօր վարդապետ ի Նոր-Ջուղայէ գնալ յաշխարհ հայրենեաց իւրոց՝ անցանելով ընդ Դավրէժ, Երևան, Դարս, Կարին, Եւզոկիա, Նիկուսիի, և Կ. Պօլիս, և անտի ի Գաղղիա և հուսկ ուրեմն ի տիեզերահռչակն Հոռոմ։

Կնքեաց Յակօր Վիլլօտ զմահականացուն ի հասակի 87 ամաց ի 14 Յունուարին, 1743, ի Սուրբ Նիկողայոս (St. Nicholas) առ երի Նանսի (Nancy) քաղաքին Գաղղիոյ։ Հանգիստ ոսկերացն, զի ի կեանս իւր շատ վաստակեցաւ, շրջեցաւ և տանջեցաւ իսկ, Հեղինակ էր սա Գաղղիարէն լեզուաւ մատենին՝ որ հրատարակեցաւ յամին 1730 անանուն, ընդ վերնագրաւ «*Voyage d'un missionnaire de la compagnie de Jésus, en Turquie, en Perse, en Arménie, en Arabie et en Barbarie*»։ Տարեալ էր Յակօր Վիլլօտ ընդ իւր յԵւրոպա կարեւոր ձեռագիր մատենան հայկականս, որք պահին ցարդ յազգային ճոխ մատենադարանին՝ որ ի փարիզ մայրաքաղաքի։

Հրատարակեաց Յակօր Վիլլօտ յամին 1714 ի Հոռոմ գլխատին-Հայ Բառարան՝ իւր, գործ հսկայ և բազմաքերտն վաստակոց արդիւնը։ Յակգրան բառարանին դնէ զհամառօտ քերականութիւն Հայ լեզուի, որով ի յայտ գայ խորին հմտութիւն նորա ի դասական լեզու մեր սքանչելարուեստ։ Տայ ի վերջ բառարանին զցանկ Հայ կաթողիկոսաց՝ սկսեալ ի թաղէս առաքելոյ, որ ասէ եկեալն էր յԵղեսիա յամին Տեառն 40, և յաջորդաբար բերէ զայն ցամն 1707՝ յորմամ Աղեքսանդր Ջուղաղայեցի նստի եպիսկոպոս յաթոռ Էլմիածնի, Հեղինակն զրէ գլղեքսանդր կաթողիկոսէ այսպէս։

«Աղեքսանդր Ջուղայոյ եպիսկոպոս Օստի յամին 1707, իսկ յամին 1709 զթուղթս սիրոյն և հմազանդութեամ տայ առ Վղէմէճըոս զայն ժԱրդ՝ զոր կուէ երկցս երջամիկ, փոխանորդ քրիստոսի, Տիե-

զերական Ռայրապետ, գերիշխանական մեծութիւն, գերագոյմ Օսթապապոսութիւն, հաւարական Ռայրոն, պետական զլուի, ամշիջամելի շահն կաթողիկէ և առաքելական եկեղեցւոյն։ Յետ այժմորիկ զաստուկազոյն իրիւ շարժէ ըմդէմ ուղղափառաց ըմդ ամենայն պարսկաց երկիրն»։

Եկեցուց արդ ի պատմութիւն թղթոյն Աղեքսանդր կաթողիկոսի առ կղեմէս մետասաներորդ փափն Հոռոմայ։

Բազմահոռոմ պատմիչն Հայր Միքայէլ Չամչեան զրելով զնարութենէ Տեառն Աղեքսանդրի Նոր-Ջուղայեցւոյ յաթոռ կաթողիկոսութեան Սրբոյ Էլմիածնի՝ յամին 1707, յաւելու և զայս։

«Սա իմքն Աղեքսանդր յառաջ քամ զՕստիլ իւր յաթոռ հայրապետութեամբ ունէր ըմդիմութիւն առ քաղեղեղնականս և առ աթոռն Հոռոմայ, և գրեալ իսկ էր զիրք մի փոքրիկ ցականակ բամիւք, որոյ ըմդէմ արար զայլ զիրք մտեփամնոս Գաշտեցի ի Նոր-Ջուղայլ՝ մի առ մի պատասխամի տալով բամիք մորա իմաստուութեամբ։

1. Հակատ մեծադիւր բառարանն է օրինակ զայս.
Dictionarium
Novum
Latino - Armenium
Ex
Præcipuis Armeniæ Linguae
Scriptoribus concinnatum.

In quo, præter adiunctos singularum vocum sensus multiplices, multa etiam Theologica, Physica, Moralia, Historica, Matematica, Geographica, Chronologica suis quæque locis passim explicantur.

Accessit
Tabula Chronologica Regum Patriarcarum
Utriusque Armeniæ.
Auctore
P. Jacobo Villote, soc. Jesu.
Apud Armenios per Annos XXV. Missionario

Բ ա ռ ճ ի թ
Հ ա յ ա կ ա ն Լ ե ղ ու ի
Շ ա Ր ա Ղ Ր Ի ա լ

յԱկօր վարդապետէ ի կարգէն Յիսուսեանց.
Romæ Typis Sac. Congreg. de Propaganda Fide.
ANNO MDCCCXIV.

Superiorum. permissu.

ՊԱՐՍԿԱՆԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ ԱՇՈՒՂ ՅԱՐԹՈՒՆ ՕՂԻԻ

(Նրա մահուան Յիսակունի տարով)

I.

Աշուղը

Պարսկահայ յայտնի աշուղներից մէկն է Յարթուն օղին, որ թողել է ընտարական բաւական արժէքաւոր երգեր, որոնցով նա մի համեստ էջ է գրաւում պարսկահայ աշուղական գրականութեան պատմութեան մէջ:

Նա այն աշուղներիցն է, որոնք անձանթ են մնացել մեր բանահիւսութեան և բանասիրական աշխարհին: Նրան ճանաչել են միայն իր շրջապատում և հարևան գաւառներում: Դրանից դուրս, հայրենեան միւս շրջաններին, նա մնացել է անծանօթ: Նրան վիճակին են ենթարկւել և նրա երգերը: Նրա մահից յիսուն երկար և ձիգ տարիներ են անցել, ամբողջ կէս դար, և չնայած այդքան երկար ժամանակամիջոցին՝ նրա երգերը մնացել են փոշիների ներքոյ, անյայտութեան մէջ, Նրանցից և ոչ մէկը երգչի կենդանութեան օրով լոյս չեն տեսնել:

Նրան ճակատագիրն են ունեցել մեր միջնադարեան երգիչները՝ Կոստանդին Երզնկացի, Մկրտիչ Նաղաշ, Նաղաշ Յովնաթան, ՆահապետՔուչակ, և այլն: Նրանց երգերն էլ ձիգ տարիներ մնացել են անյայտութեան խաւարի մէջ և իրենց կենդանութեան օրով չեն հրատարակւել:

Այդպէս էր հայ իրականութիւնը երէկ, այդպէս է և այսօր...

Երթուն օղու 50 տարուց աւելի անյայտ մնացած երգերն առաջին անգամ լոյս ընծայեցին 1921 թւին, Նոր Զուգարում, « Աշուղ Յարթուն օղի », Ա. Փարսկանի աշուղական գրականութեանից խորագրերը կրող մի փոքրիկ տետրակով: Այդ թւականից նա անցաւ աշուղական գրականութեան պատմութեան գիրքը: Նա

Այլ յորժամ մտաւ Աղեքսանդր յաթոռ կաթողիկոսութիւն՝ ի բաց եթող գառաջիմ ընդդիմութիւն իւր, և կալաւ սէր մեծ ըմդ առաքիւական գարին չռովմայն, և եցոյց պատիւ լատին կրօնաւորաց՝ որք հանդիպեցան յէջմիտիմ, և զկնի սակաւուց՝ յամի 1709. ԹժժԸ. ի Փետրուարի 25, յղեաց գիր սիրոյ և յարգութեան առ սրբազան պապն Վիտէն մետասաներորդ՝ ի դիմաց իւրոց և ի դիմաց համարէմ վարդապետաց և բովանդակ Գոտիմ իւրոյ, յորում բնդունելով զչռովմայն հայրապետն լինել փոխանորդ քրիստոսի և յաջորդ Գոտիւրի վիմի՝ անուամէ զնա երեցս երջամիկ տիեզերական հայրապետ, և պետական գլուխ, զերիշխանական մեծութիւն, և զերազոյմ մախագահութիւն, հայր հասարակաց քրիստոնէից, և ամէնիշխանի չհրկաթողիկէ և առաքելական եկեղեցւոյ: Եւ առաջի եղեալ զսէր իւր և զիրարոցմ առ սրբազան զանն չռովմայն, խմբէր՝ զի ըստ հայրախմամ զթոյմ արժամի աղասցէ առաքել զփոխադարձ պատասխանի յաթոռն սրոյ շէմիտիմի, և մեր ասէ ընկալցոյք զթուղթ Ձեր իւրն զաստուածատուր պատգամս Մովսէսի:

Այս մամակ յորժամ եհաս ի չռովմ, անդ գտաւ Յակոբ Վիլլոդ լատին կրօնաւոր ի կարգէ Յիսուսեանց, և զի աս ըստ վկայելոյ իւրոյ զամս քսամ և հիմզ շրջեալ էր յաշխարհիմ չայոց և Պարսից, և ումէր փոքր մի տեղեկութիւն հայկական լեզուի, թարգմանեաց ի լատին զթուղթ կաթողիկոսիմ՝ թէպէտն ոչ հարազատ իմացուածով, ու սրբազան պապն Վիտէն զրեաց ի յաջորդ ասի ի Մարտի 15 պատասխանի սիրով առ կաթողիկոսն և ըմդ թղթոյն առաքեաց զմամակ դաստնութեան՝ ստորագրել այմմ. Ուրեմն հարկանցիկ գտնել արժամ է, զի Ղազար Զափկեցիմ ասէ ի գիրսն իւր յերես 606, թէ Աղեքսանդր կաթողիկոս գրեալ իցէ « Թուղթ ընդիմութեան առ Կղեմենդոս փափ Նոօմայ », Եւ սակայն Յակոբ Վիլլոդ՝ որ թարգմանեաց զայն թուղթ, յայտնի վկայէ՝ թէ այն էր ուղղափառական և սիրալրական, և ոչ դիմադրական. զմոյմ կայէ և իրարացոյ Մարաքիա ժամանակակից, թէ « զրեաց թուղթս սիրոյ առ Վղեմէնդ պապն »:

(Շարունակելի) ՄԵՐՈՐԴ Զ. ՍԵՔՆԱՆՏ

Տգիտութեան պատերը անոնք են՝ զորս մենք կ'անգիտանանք:

ՈՐՊԱՆԵՐ

Ուր որ կրօնք կայ՝ հոն կ'ենթադրուի ամէն բարիք. ուր որ ան կը պակսի՝ հոն կ'ենթադրուի ամէն չարիք:

ՄԱԲԻԱՎԷԼԻԻ